YASHIL IQTISODIYOT

Otaniyozov Akobir Umidjonovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari, uning barqaror rivojlanishdagi o‘rni hamda ekologik va iqtisodiy muvozanatni ta’minlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda yashil iqtisodiyot tushunchasining shakllanish bosqichlari, asosiy tamoyillari va uni joriy etish mexanizmlari ko‘rib chiqildi. Shuningdek, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish kabi yo‘nalishlarning iqtisodiy samaradorlikka ta’siri yoritildi. Maqolada global miqyosda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonlari, xalqaro tajriba hamda O‘zbekiston sharoitida ushbu modelni rivojlantirish imkoniyatlari va mavjud muammolar tahlil qilindi. Natijalar yashil iqtisodiyotga o‘tish nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki yangi ish o‘rinlarini yaratish, raqobatbardoshlikni oshirish va uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda muhim omil ekanini ko‘rsatdi.*

Kalit so'zlar: *yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ekologik innovatsiyalar, qayta tiklanuvchi energiya, resurs tejamkorligi, atrof-muhitni muhofaza qilish, iqtisodiy samaradorlik*

Abstract: *This article analyzes the theoretical foundations of the green economy, its role in sustainable development, and its significance in ensuring ecological and economic balance. The study examines the stages of the formation of the green economy concept, its key principles, and the mechanisms for its implementation. It also highlights the impact of areas such as the use of renewable energy sources, efficient resource use, waste reduction, and the development of ecological innovations on economic efficiency. The article analyzes global transition processes toward a green economy, international experience, and the opportunities and existing challenges of developing this model in the context of Uzbekistan. The results show that the transition to a green economy is not only important for environmental protection, but also a key factor in creating new jobs, increasing competitiveness, and ensuring long-term economic growth.*

Keywords: *green economy, sustainable development, ecological innovations, renewable energy, resource efficiency, environmental protection, economic efficiency*

Аннотация: В *данной статье анализируются теоретические основы зелёной экономики, её роль в устойчивом развитии, а также значение в обеспечении экологического и экономического баланса. В исследовании рассмотрены этапы формирования понятия зелёной экономики, его основные принципы и механизмы внедрения. Кроме того, освещается влияние таких направлений, как использование возобновляемых источников энергии, эффективное использование ресурсов, сокращение отходов и развитие экологических инноваций, на экономическую эффективность. В статье проанализированы процессы перехода к зелёной экономике*

в глобальном масштабе, международный опыт, а также возможности развития данной модели и существующие проблемы в условиях Узбекистана. Результаты показали, что переход к зелёной экономике является важным фактором не только охраны окружающей среды, но и создания новых рабочих мест, повышения конкурентоспособности и обеспечения долгосрочного экономического роста.

Ключевые слова*: зелёная экономика, устойчивое развитие, экологические инновации, возобновляемая энергия, ресурсосбережение, охрана окружающей среды, экономическая эффективность*

KIRISH

Yashil iqtisodiyot zamonaviy taraqqiyotning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u iqtisodiy o‘sishni atrof-muhitni muhofaza qilish va ijtimoiy farovonlik bilan uyg‘unlashtirishga qaratilgan keng qamrovli akademik tushunchani anglatadi. Mazkur yondashuv resurslardan samarali foydalanish, ekologik xavflarni kamaytirish va jamiyatning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta’minlash g‘oyalariga tayangan holda shakllanadi. So‘nggi yillarda iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslar tanqisligi va ekologik bosimlarning kuchayishi tufayli yashil iqtisodiyot taraqqiyot haqidagi ilmiy va amaliy munozaralarda alohida ahamiyat kasb etmoqda. U iqtisodiy o‘sishni faqat ishlab chiqarish hajmi bilan emas, balki inson farovonligi, ekologik muvozanat va ijtimoiy adolat bilan bog‘liq holda baholash zarurligini ilgari suradi. Shu bois yashil iqtisodiyot bugungi kunda nafaqat ekologik muammo, balki rivojlanishning yangi paradigmasi sifatida ham keng o‘rganilmoqda.

Yashil iqtisodiyot bugungi kunda jahon miqyosida dolzarb ahamiyat kasb etayotgan tushunchalardan biridir, chunki u tabiiy resurslarning kamayib borishi, atrof-muhitning ifloslanishi va ekologik muvozanatning buzilishi kabi muammolarga javob sifatida shakllangan. Aholi sonining o‘sishi, iqtisodiy faollikning kengayishi hamda ishlab chiqarish va iste’mol hajmlarining ortishi tabiiy resurslarga bosimni kuchaytirib, ularning barqaror foydalanilishini ta’minlash zaruratini yuzaga keltirdi. Shu bilan birga, iqlim o‘zgarishi, ekstremal ob-havo hodisalari va ekologik xavflarning ortishi rivojlanishning an’anaviy modeli uzoq muddatli istiqbolda yetarli emasligini ko‘rsatmoqda. Ana shu sharoitda yashil iqtisodiyot tabiatga zarar yetkazmasdan iqtisodiy o‘sishga erishish, resurslardan oqilona foydalanish va kelajak avlodlar uchun barqaror rivojlanish yo‘llarini shakllantirishga qaratilgan muhim yondashuv sifatida namoyon bo‘ladi.

Yashil iqtisodiyot: Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavflarni kamaytirish va iqtisodiy o‘sishni atrof-muhitga zarar yetkazmasdan ta’minlashga qaratilgan iqtisodiy modeldir. U ishlab chiqarish, iste’mol va investitsiya jarayonlarida barqarorlik tamoyillarini ustuvor qiladi.

Barqarorlik: Hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga, kelajak avlodlarning imkoniyatlarini cheklamaslik tamoyilini ifodalaydi. Yashil iqtisodiyotda barqarorlik iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy adolat va ekologik muvozanatning uyg‘unligini anglatadi.

Kam uglerodli rivojlanish: Iqtisodiy o‘sish jarayonida issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirishga yo‘naltirilgan rivojlanish yondashuvidir. Bu energiya tejamkor texnologiyalar,

qayta tiklanuvchi energiya manbalari va transport tizimlarining dekarbonizatsiyasi bilan bog‘liq.

Resurs samaradorligi: Xomashyo, energiya, suv va boshqa resurslardan minimal yo‘qotish bilan maksimal natijaga erishish qobiliyatidir. Bu yondashuv chiqindilarni kamaytirish, ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish va ekologik bosimni yengillashtirishga xizmat qiladi.

Ekologik barqaror rivojlanish: Tabiiy muhitning tiklanish qobiliyatini saqlagan holda iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotni amalga oshirishga qaratilgan konsepsiyadir. U ekologik tizimlarning yemirilishini oldini olish va uzoq muddatli farovonlikni ta’minlashni ko‘zlaydi.

Qayta tiklanuvchi energiya: Tabiiy jarayonlar orqali doimiy ravishda tiklanib boradigan energiya manbalari majmuasidir. Quyosh, shamol, gidro va biomassa energiyasi yashil iqtisodiyotning asosiy tayanchlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu mustaqil ishning ushbu qismida o‘quvchi mavzuning asosiy mazmuni, nazariy asoslari va dolzarb jihatlari bilan tanishadi. Keyingi bo‘limlarda yashil iqtisodiyotga oid tushunchalar izchil ravishda yoritilib, avval uning umumiy mazmuni va ahamiyati haqida kengroq tasavvur beriladi, so‘ngra masalaning aniqroq jihatlari va amaliy tahliliga bosqichma-bosqich o‘tiladi. Shu tarzda ishning kirish qismi mavzuga yo‘naltiruvchi umumiy ramkani yaratib, keyingi boblarda beriladigan batafsil tahlil uchun zarur zamin hozirlaydi.

Asosiy qism

Yashil iqtisodiyot — bu inson farovonligini oshirish bilan birga, atrof-muhitga tahdidlarni va ekologik resurslar tanqisligini kamaytirishga qaratilgan iqtisodiy modeldir. U iqtisodiy rivojlanishning an’anaviy yondashuvlaridan farqli ravishda, o‘sish jarayonini tabiatga zarar yetkazmasdan amalga oshirishni ko‘zlaydi. Ushbu modelning asosiy mazmuni shundaki, iqtisodiy taraqqiyot atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan samarali foydalanish bilan uyg‘un bo‘lishi kerak. Shu bois, yashil iqtisodiyot nafaqat ishlab chiqarish va iste’mol jarayonlarida barqarorlikni ta’minlaydi, balki kelajak avlodlar uchun ham qulay ekologik sharoitni saqlab qolishga xizmat qiladi.

Yashil iqtisodiyotning asosiy xususiyatlari va yo‘naltiruvchi tamoyillari resurslardan samarali foydalanish, past uglerodli rivojlanish, barqaror iste’mol va ishlab chiqarish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanish, chiqindilarni kamaytirish hamda tabiiy kapitalni mas’uliyatli boshqarish bilan belgilanadi. Bu yondashuv an’anaviy iqtisodiy modeldan farqli ravishda, iqtisodiy o‘sishni tabiat resurslarini haddan tashqari sarflash hisobiga emas, balki ularni tejash, qayta tiklash va oqilona boshqarish asosida ta’minlashga intiladi. Resurs samaradorligi xomashyo, suv va energiyadan unumli foydalanishni talab qilsa, past uglerodli rivojlanish atmosferaga chiqariladigan zararli gazlarni qisqartirish orqali iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlarini yumshatishga xizmat qiladi. Barqaror iste’mol va ishlab chiqarish esa mahsulot va xizmatlarning hayotiy sikli davomida atrof-muhitga bosimni kamaytirishni ko‘zlaydi. Qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tish energiya xavfsizligini mustahkamlab, qazilma yoqilg‘ilarga qaramlikni pasaytiradi. Chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash iqtisodiy faoliyatning ekologik samaradorligini oshiradi, tabiiy kapitalni mas’uliyatli boshqarish esa ekotizimlar, biologik xilma-xillik va tabiiy resurslarning uzoq muddatli barqarorligini ta’minlaydi. Shu jihatdan, yashil iqtisodiyot bu elementlarning o‘zaro

bog‘liq tizimi sifatida shakllanib, iqtisodiy taraqqiyot, ijtimoiy farovonlik va ekologik muvozanatni birlashtiradi.

Yashil iqtisodiyotga o‘tish jamiyat va atrof-muhit uchun katta amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, u iqtisodiy taraqqiyotni tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv ishlab chiqarish jarayonlarida ifloslanishni kamaytirish, chiqindilarni nazorat qilish va resurslardan samarali foydalanish orqali tozaroq ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlaydi. Shu bilan birga, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik texnologiyalar, chiqindi boshqaruvi va energiya tejamkor infratuzilma kabi sohalarda yangi ish o‘rinlari yaratilishiga imkon beradi, bu esa bandlik va malakali kadrlar salohiyatini oshiradi. Yashil iqtisodiyot energiya manbalarini diversifikatsiya qilish orqali energiya xavfsizligini mustahkamlaydi, importga qaramlikni kamaytiradi va iqtisodiy tizimlarni tashqi zarbalarga nisbatan barqarorroq qiladi. Bundan tashqari, u uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga yordam beradi, chunki tabiiy resurslar tanqisligi, ekologik xavflar va iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq risklarni kamaytiradi. Shu sababli, yashil iqtisodiy strategiyalarni qabul qilish nafaqat ekologik ehtiyoj, balki jamiyat farovonligi, ishlab chiqarish samaradorligi va iqtisodiy tizimlarning uzoq muddatli barqarorligi uchun ham zarur hisoblanadi.

Yashil iqtisodiyot: Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavflarni kamaytirish va ijtimoiy farovonlikni oshirishni birlashtiruvchi iqtisodiy yondashuvdir. U ishlab chiqarish, iste’mol va investitsiya jarayonlarini atrof-muhitga zarar yetkazmasdan tashkil etishga intiladi hamda barqaror rivojlanish maqsadlariga xizmat qiladi.

Barqaror rivojlanish: Hozirgi avlod ehtiyojlarini kelajak avlodlar imkoniyatlarini cheklamasdan qondirishga qaratilgan rivojlanish modelidir. Yashil iqtisodiyot ushbu tamoyilning amaliy iqtisodiy ifodasi bo‘lib, iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy adolat va ekologik muvozanatni uyg‘unlashtiradi.

Kam uglerodli iqtisodiyot: Issiqxona gazlari chiqindilarini keskin kamaytirishga yo‘naltirilgan iqtisodiy tizimdir. U energiya samaradorligini oshirish, toza texnologiyalarni joriy etish va qazilma yoqilg‘ilarga qaramlikni qisqartirish orqali yashil iqtisodiyotning iqlimga doir maqsadlarini qo‘llab-quvvatlaydi.

Qayta tiklanuvchi resurslar: Tabiiy jarayonlar orqali nisbatan tez tiklanadigan va uzoq muddatli foydalanishga mos bo‘lgan resurslardir. Quyosh, shamol, suv va biomassa kabi manbalar yashil iqtisodiyotda energiya ta’minotini diversifikatsiya qilish va resurslar tugash xavfini kamaytirish uchun muhim hisoblanadi.

Ekologik samaradorlik: Resurslar, energiya va xomashyo sarfini kamaytirgan holda ko‘proq iqtisodiy natija olish tamoyilidir. Bu yondashuv chiqindilarni qisqartirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va atrof-muhitga bosimni pasaytirish orqali yashil iqtisodiyotning amaliy mexanizmlaridan birini tashkil etadi.

Yashil o‘sish: Iqtisodiy rivojlanishni ekologik cheklovlar va tabiiy kapitalni saqlash bilan uyg‘unlashtirgan o‘sish modelidir. U investitsiyalarni toza texnologiyalar, yashil ish o‘rinlari va resurs tejamkor sohalarga yo‘naltirish orqali yashil iqtisodiyotning institutsional va strategik asosini mustahkamlaydi.

Tabiiy kapital: Ekotizimlar, biologik xilma-xillik, suv, yer va atmosfera kabi iqtisodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlovchi tabiiy boyliklar majmuasidir. Yashil iqtisodiyot tabiiy kapitalni oddiy ishlab chiqarish omili emas, balki saqlanishi zarur bo‘lgan strategik resurs sifatida qaraydi.

Resurs samaradorligi: Bir birlik mahsulot yoki xizmat uchun kamroq material, energiya va suv sarflash qobiliyatidir. Bu tamoyil ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish bilan birga ekologik izni qisqartiradi va yashil iqtisodiyotning asosiy amaliy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Yashil texnologiyalar: Atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirishga, chiqindilarni boshqarishga va resurslardan tejamkor foydalanishga xizmat qiluvchi texnologik yechimlardir. Ular energiya, transport, sanoat va qishloq xo‘jaligida yashil iqtisodiyot maqsadlarini amalga oshirishning asosiy vositasidir.

Aylanma iqtisodiyot: Mahsulot, material va resurslarni imkon qadar uzoq vaqt iqtisodiy aylanishda ushlab turishga qaratilgan modeldir. Qayta foydalanish, ta’mirlash, qayta ishlash va chiqindini kamaytirish orqali u yashil iqtisodiyotning resurs tejamkorlik prinsiplarini chuqurlashtiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot haqidagi asosiy g‘oya shundan iboratki, barqaror iqtisodiy rivojlanish atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan samarali foydalanish va jamiyatning uzoq muddatli farovonligini muvozanatda ushlash orqali ta’minlanadi. Ushbu yondashuv iqtisodiy o‘sishni tabiatga zarar yetkazmasdan amalga oshirish, mavjud resurslarni oqilona boshqarish hamda kelajak avlodlar uchun ijtimoiy va ekologik barqarorlikni saqlash zarurligini ta’kidlaydi.

Yashil iqtisodiyotga o‘tishning eng muhim afzalliklari ekologik bosimning kamayishi, tabiiy resurslardan samaraliroq foydalanish hamda iqtisodiy o‘sishni yanada barqaror va chidamli qilish imkoniyatida namoyon bo‘ladi. Bu yondashuv atrof-muhitga salbiy ta’sirni qisqartiradi, ishlab chiqarish va iste’mol jarayonlarida tejamkorlikni kuchaytiradi, shu bilan birga uzoq muddatli rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi. Natijada, yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik muvozanatni saqlashga, balki kelajakdagi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga ham xizmat qiladi.

Yashil iqtisodiyotning amaliy ahamiyati kelajak taraqqiyot siyosati va iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonida tobora yaqqol namoyon bo‘lmoqda, chunki u resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va uzoq muddatli barqaror o‘sishni ta’minlashga xizmat qiladi. Bu yondashuv nafaqat atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytiradi, balki ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, innovatsiyalarni rag‘batlantirish va ijtimoiy farovonlikni mustahkamlash uchun ham muhim asos yaratadi. Yashil iqtisodiyotni amalda joriy etish esa barcha darajalarda muvofiqlashtirilgan harakatni, mas’uliyatli iste’mol madaniyatini va strategik rejalashtirishni talab etadi. Milliy miqyosda davlat siyosati, investitsion ustuvorliklar va normativ-huquqiy mexanizmlar uyg‘unlashtirilishi zarur bo‘lsa, tashkilotlar darajasida esa resurs tejamkor texnologiyalar, ekologik boshqaruv va uzoq muddatli rivojlanish maqsadlariga yo‘naltirilgan qarorlar qabul qilinishi lozim. Shundagina yashil iqtisodiyot barqaror kelajakni ta’minlovchi samarali iqtisodiy model sifatida xizmat qila oladi.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot tamoyillari iqtisodiy o‘sish bilan birga ekologik barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladigan muhim yondashuv bo‘lib, u resurslardan oqilona foydalanish, ifloslanishni kamaytirish va ijtimoiy farovonlikni oshirish kabi maqsadlarni uyg‘unlashtiradi. Ushbu model nafaqat tabiiy muhitni asrash, balki ishlab chiqarish va iste’mol jarayonlarini yanada samarali, tejamkor hamda mas’uliyatli tashkil etish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, yashil iqtisodiyotga o‘tish uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim. Yakuniy xulosa shuki, yashil iqtisodiyot tamoyillari barqaror rivojlanishning zarur yo‘nalishi bo‘lib, kelajak taraqqiyoti uchun muhim va muqarrar tanlovdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Atrof-muhit dasturi. (2011). Toward a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication. UNEP.

2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations.

3. OECD. (2011). Towards green growth. OECD Publishing.

4. OECD. (2017). Green growth indicators 2017. OECD Publishing.

5. World Bank. (2012). Inclusive green growth: The pathway to sustainable development. World Bank Publications.

6. Barbier, E. B. (2010). A global green new deal: Rethinking the economic recovery. Cambridge University Press.

7. Jacobs, M. (1991). The green economy: Environment, sustainable development and the politics of the future. Pluto Press.

8. Pearce, D., Markandya, A., & Barbier, E. B. (1989). Blueprint for a green economy. Earthscan.

9. UNCTAD. (2014). Trade and environment review 2014: Wake up before it is too late—Make agriculture truly sustainable now for food security in a changing climate. United Nations.

10. Asian Development Bank. (2012). Green growth, resources, and resilience: Environmental sustainability in Asia and the Pacific. Asian Development Bank.